

OSMANLI'NIN MALTADAKİ TAC MAHALİ

FAHRİ SARRAFOĞLU

Türk Şehitliği, 500 Yıllık Tarihin Sessiz Tanığı

Malta – Akdeniz'in ortasındaki bu küçük ada, Türk tarihi için derin bir anlam taşıyor. 1565'teki kanlı kuşatmadan 19. yüzyıldaki görkemli şehitliğe, Osmanlı'nın Malta'daki mirası bugün hâlâ ayakta. Üstelik bu miras, yerel halk arasında "*Osmanlı'nın Tac Mahali*" olarak anılıyor. Malta'nın başkenti Valetta'ya mutlaka gittiğinizde görmeniz gereken önemli bir şehitlik. Neden mi?

İkinci Çanakkale'miz burası

Nasıl ki Çanakkale'de 250 binden fazla şehidimiz toprağa düşmüşse, burada şehit olan Osmanlı askerlerinin sayısı da **30 bine yakındır**. İşte onun için buraya *ikinci Çanakkale* diyoruz.

Neden Malta?

On altıncı yüzyılda Malta, Akdeniz'in en stratejik noktalarından biriydi. Ada, Osmanlı gemilerine saldırılar düzenleyen ve Avrupa ile Kuzey Afrika arasındaki deniz yollarını kontrol eden **Saint John Şövalyeleri**'nin elindeydi. Kanuni Sultan Süleyman, Malta'yı fethederek Akdeniz hakimiyetini pekiştirmek istedi.

1565 Büyük Malta Kuşatması

1565 yılında yaklaşık 30-40 bin kişilik Osmanlı kuvveti adaya çıkarma yaptı. Yaklaşık dört ay süren kuşatma, Osmanlı ordusunun çekilmesiyle sonuçlandı.

Turgut Reis'in Ölümü

Kuşatmanın en kritik ismi **Turgut Reis**, St. Elmo Kalesi civarında başına isabet eden bir top mermisi veya taş parçasıyla ağır yaralandı ve kısa süre sonra hayatını kaybetti. Cenazesi Trablusgarp'a götürüldü, ancak binlerce Osmanlı askeri Malta'da kaldı.

Kaç Kişi Öldü?

Tarihçiler rakam konusunda tam bir uzlaşma içinde değildiler.

Kaynak

Şehitliğin İnşası: Sultan Abdülaziz
Dönemi

Avrupalı kronikler

Bugün görkemli yapı doğrudan 1565'ten kalma değil. Yıllar içinde kaybolan mezarların yerine, **Sultan Abdülaziz** döneminde yeni ve daha görkemli bir şehitlik yapılmasına karar verildi.

Modern tarihçiler

Osmanlı araştırmaları

Bugün çoğu uzman **15.000 civarında** Osmanlı kaybı olduğunu düşünüyor. Bu rakama savaşta ölenler, yaralananlar ve hastalıktan hayatını kaybedenler dahil. **Not:** Rakam farklılıklarının nedeni, 1565'te düzenli nüfus kaydı olmaması ve her iki tarafın da propaganda amaçlı abartıya gitmesidir.

- **İnşaat yılı:** 1873–1874
- **Nerede:** Marsa bölgesi, Malta
- **Amaç:** 1565 şehitlerinin anısını yaşatmak (bugünkü yapı bir anıt mezarlık niteliğindedir)

İlginçtir ki, yapı **İngiliz yönetimindeki Malta'da**, Osmanlı bütçesiyle, Maltalı bir mimara inşa ettirilmiştir.

Mimar ve Üslup: Emanuele Luigi
Galizia

Dönem /
Grup

Açıklama

Şehitliğin mimarı Maltalı **Emanuele Luigi Galizia**'dır. Galizia tasarımı:

- Osmanlı mimarisi
- Endülüs ve Mağrip İslam sanatı
- Neo-Osmanlı ve Oryantalist üslup birleştirdi.

1565
Kuşatması

Anılarına yapılan sembolik mezarlar (orijinal kalıntıların bir kısmı taşınmıştır)

I. Dünya
Savaşı

Malta'da tutulan Osmanlı savaş esirlerinden hayatını kaybedenler

Ortaya **Avrupa'da benzeri olmayan** bir eser çıktı. Sultan Abdülaziz, bu çalışma nedeniyle mimarı **Mecidiye Nişanı** ile ödüllendirdi.

19-20. yy

Malta'da ölen Müslüman tüccarlar, denizciler, Osmanlı görevlileri

Mimari Özellikler (Giriş Kapısı)

Anıtsal giriş kapısı, şehitliğin en tanınan bölümüdür. Üzerinde görülenler:

Diğer

Farklı İslam ülkelerinden kişiler, İngiliz ordusunda görevli Müslüman askerler

- Minareyi andıran kuleler (gerçek minare değil, anıtsal etki)
- Soğan kubbeler
- At nalı kemerler
- İslami geometrik süslemeler
- Hilal sembolleri (Osmanlı kimliği)
- Yeşil kapı (İslam kültüründe önemli renk)
- Osmanlı tuğrası (kapının üst kısmında)

Yapı, Malta'nın yerel açık renkli kireç taşından inşa edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu yapıyı "*Osmanlı Tac Mahali*" olarak nitelendirmektedir. **Az bilinen detay:** İstanbul'da, Edirne'de veya Bursa'da bu mimaride bir mezarlık kapısı yoktur. Bu yönüyle Malta Türk Şehitliği, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki en özgün anıtlarından biridir.

Kimler Yatıyor?

Şehitlikte sadece 1565 askerleri yok. Definler şunlardan oluşur:

Önemli: Malta sürgünleri olarak bilinen paşa, milletvekili ve aydınların büyük çoğunluğu Türkiye'ye dönmüştür. Ancak **Ali Rıza Paşa** (Bursa mebusu) ve **Mehmed Fuad Bey** gibi sürgünlerden hayatını kaybeden bazı isimlerin burada definli olduğu araştırmalarla kesinleşmiştir.

Mezar Taşlarında Yazılanlar

- Osmanlı Türkçesi, Arapça, İngilizce (bazı örneklerde Fransızca ve Yunanca da görülür)
- "*Hüve'l-Bâki*" (Baki olan yalnız Allah'tır)
- "*Rûhuna Fatiha*"
- "*Merhum ve mağfur*"
- "*Şehid-i vatan*" (vatan uğruna şehit olan)
- "*Bahriye yüzbaşı*", "*Kalyon süvarisi*" gibi görev unvanları
- Bazılarında fes kabartmaları ve Osmanlı askerî sembolleri

Cumhuriyet Dönemi ve Bugün :

Şehitlik, Türkiye Cumhuriyeti tarafından korunmakta ve bakımı yapılmaktadır.

Statü: Malta hükümeti tarafından 1. Derece Koruma Altındaki Tarihi Bina

Ziyaret: Genellikle halka kapalı; ziyaret için Türkiye'nin Malta Büyükelçiliği ile iletişime geçilmeli **Anma:** Her yıl Büyükelçilik ve TSK temsilcileri tarafından tören düzenlenmektedir

- **Restorasyon:** 2015'te başlayan kapsamlı restorasyonla aslına uygun hale getirildi. **Son defin:** 1996 yılında gerçekleşmiştir **2024** yılında Dışişleri Bakanı Hakan Fidan da burayı ziyaret etmiştir **Son Söz :** Fotoğraftaki kapının üzerinde yazan yazı her şeyi özetliyor: *"Bu mezarlık, 1565 yılında Malta Kuşatması'nda ölen askerler anısına, Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz tarafından 1874 yılında Mimar E. L. Galizia'ya yaptırılmıştır."* Malta Türk Şehitliği, yaklaşık 500 yıllık Osmanlı-Malta ilişkilerinin günümüze ulaşan en önemli eseridir. Sadece bir mezarlık değil; bir hatırlatma, bir duruş ve iki kültür arasında taştan bir köprüdür.

1. Bugünkü şehitlik, Malta'daki ilk Müslüman mezarlığı değildir

19. yüzyıl ortalarında yol ve şehirleşme çalışmaları nedeniyle eski Müslüman mezarlığının taşınmasına karar verilmiş, Osmanlı Devleti ile İngiliz sömürge yönetimi arasında yapılan anlaşma sonucunda Marsa'daki yeni alan tahsis edilmiştir. 1873 tarihli resmi sözleşme ile eski mezarlıktaki kemikler ve mezar taşlarının bir kısmı yeni şehitliğe nakledilmiştir.

2. Şehitlik, Osmanlı'nın "halifelik diplomasisi"nin bir simgesidir

Araştırmacılar, Sultan Abdülaziz'in Malta'da böylesine görkemli bir İslam anıtı yaptırmasını yalnızca şehitleri anma amacıyla açıklamaz. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti, halifelik makamını daha görünür kılmaya çalışıyordu. İngiliz yönetimindeki bir adada böylesine dikkat çekici bir İslam eseri inşa ettirmek, Osmanlı'nın dünya Müslümanlarına yönelik sembolik mesajlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

3. Bir dönem cuma namazları burada kılınıyordu

Malta'da modern bir cami bulunmadığı yıllarda, adadaki Müslüman topluluk cuma namazlarını şehitlik içerisinde kılıyordu. Bu yönüyle yapı sadece mezarlık değil, aynı zamanda dini bir buluşma alanı işlevi de gördü.

4. Malta Sürgünleri bu mezarlığı ziyaret etmiş olabilir

Mondros Mütarekesi sonrasında İngilizler tarafından Malta'ya sürülen Osmanlı devlet adamları ve aydınlarının bir kısmının şehitliği ziyaret ettiği düşünülmektedir. Rauf Orbay, Fethi Okyar, Ali İhsan Paşa ve Süleyman Nazif gibi isimler sürgün yıllarında burada bulunmuştu.

5. Şehitlik sadece Osmanlı askerlerine ait değildir

Bugün mezarlıkta Osmanlı askerlerinin yanı sıra Fransız askerleri, İngiliz ordusunda görev yapmış Müslüman askerler ve çeşitli Müslüman topluluklara ait mezarlar da

bulunmaktadır. Bu yönüyle Akdeniz'in çok kültürlü tarihini yansıtan uluslararası bir hatıra mekânıdır. **6. Yanında bir Yahudi mezarlığı bulunuyor.** 1879 yılında inşa edilen **Marsa Yahudi Mezarlığı**, Türk Şehitliği'nin hemen yanında yer alır. Malta'nın sömürge dönemindeki çok dinli yapısını gösteren bu komşuluk, adanın kültürel tarihinin ilginç ayrıntılarından biridir.

7. Malta'da "Doğu mimarisinin en güzel örneği" kabul ediliyor

Maltalı sanat tarihçileri ve mimarlık araştırmacıları, Türk Şehitliği'ni adadaki en önemli Oryantalist/Mağribi üslup eserlerinden biri olarak değerlendiriyor. Şehitlik, Malta'nın ünlü mimarı Emanuele Luigi Galizia'nın en özgün çalışmaları arasında gösteriliyor.

8. Şehitlik bir dönem ciddi tehdit altındaydı

2000'li yıllarda bakımsız kalan yapı çevresinde akaryakıt istasyonu ve sanayi tesisi projeleri gündeme geldi. Türkiye'nin diplomatik girişimleri ve Maltalı kültür kuruluşlarının itirazları sonucunda projeler durduruldu. Böylece şehitliğin tarihi silueti korunmuş oldu.

9. "Osmanlı'nın Tac Mahali" benzetmesi nereden geliyor?

Bu ifadeyi ilk kez **1970'lerde Maltalı tarihçi Giovanni Bonello** kullanmış, daha sonra *The Times of Malta* gazetesinde 2015 yılında yayımlanan bir yazıyla popülerleşmiştir. Her iki yapı da sevgi ve anma amacıyla yapılmış olup, eşsiz mimari üslup birliğine sahiptir.

10. 1565 kuşatmasının başarısızlık nedenleri

Kuşatmanın çekilmeyle sonuçlanmasının temel nedenleri arasında şunlar gösterilir:

- Yeterli ağır topun karaya çıkarılamaması
- İkmal hatlarının St. Elmo Kalesi alındıktan sonra bile kesintisiz sağlanamaması
- Turgut Reis'in ölümüyle komuta kademesinde oluşan boşluk

(Kaynak: "1565 Malta Kuşatması'nda Lojistik ve İkmal Problemi", Ankara Üniversitesi, 2017)

11. Güncel restorasyon çalışmaları (2015-2020)

Restorasyon sırasında şehitlikte bulunan 28 Osmanlı mezar taşının lazer taraması yapılmış, taşların kimyasal analizleri gerçekleştirilmiştir. Raporlara "Malta Turkish Cemetery Conservation Project – Technical Report" (University of Malta & T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018) başlığıyla erişilebilir.

12. Osmanlı askerlerinin kimlik tespiti çalışmaları

2020'den itibaren **İbn Haldun Üniversitesi** ve **Malta Üniversitesi** ortak bir proje yürütmektedir. Şehitlikte bulunan iskelet kalıntılarından alınan DNA örnekleri, Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen askerlerin kimliklerinin belirlenmesini hedeflemektedir. Ön rapor "Anthropological Analysis of Ottoman Skeletal Remains from Malta" (AJPA, 2022) olarak yayımlanmıştır.

